

Харитонов Євген Олегович,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедру цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кор. НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України*

Харитонova Олена Іванівна,

*д.ю.н., професор, завідувач кафедру права інтелектуальної власності
та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заслужений діяч науки і техніки України*

ПРОБЛЕМА ІТ-ПРАВА

Поява інформаційних технологій суттєво вплинула на соціальні процеси, зумовивши інформаційну революцію, формування єдиного інформаційного простору тощо. Інформаційно-комунікаційні технології, зокрема, ті, що пов'язані зі Всесвітньою мережею Інтернет розвиваються настільки стрімко, що лише за перше десятиліття ХХІ ст. кількість користувачів у Мережі зросла з 350 мільйонів до двох мільярдів душ.[1]

Зазвичай роль інформаційно-комунікаційних технологій у бутті суспільства оцінюється позитивно, що знайшло відображення у Хартії глобального інформаційного суспільства (Окінавська хартія), прийнятій країнами «Великої вісімки» в Окінаві у 2000 р. В Україні головні напрямки державної політики у галузі інформатизації визначені Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», котрим, зокрема, передбачається вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин, виробництва, використання, поширення та зберігання електронної інформаційної продукції, захисту прав на інтелектуальну власність, посилення відповідальності за порушення встановленого порядку доступу до електронних інформаційних ресурсів всіх форм власності, за навмисне поширення комп'ютерних вірусів тощо.

Проте, як вважає засновник Wikileaks Джуліан Ассанж, «комп'ютеризація суспільства» загрожує також настанням транснаціональної антиутопії наглядю, де Інтернет з інструменту звільнення перетворюється у вкрай небезпечний засіб тоталітаризму. Щоб уникнути цього пропонується ховати індивідуальний простір за «криптографічною завісою», яка має позбавити владу можливості узнавати і використовувати секрети індивідів. Отже колізію інтересів держави і особи пропонується вирішити таким чином, щоб гарантувати свободу волевиявлення там, де це можливо, і стримувати наступ антиутопії там, де перше неможливе.[2] На такому підґрунті сформувалося покоління користувачів – «I-Gen»

(Internet Generation), для якого головним є право вільного доступу до використання будь-якого інтелектуального продукту в Мережі.

Отже, можна констатувати наявність низки серйозних проблем, пов'язаних з поширенням у суспільстві інформаційно-комунікативних технологій, принаймні частина яких може бути вирішена правовими засобами шляхом впорядкування відносин, що складаються у цій сфері, та узгодженням інтересів їх суб'єктів. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження категорії «ІТ-право», котра останнім часом усе частіше використовується як науковцями, так і практикуючими юристами, для позначення норм, що застосовуються стосовно ІТ-відносин.

При цьому часто під ІТ-правом розуміється сукупність норм, що регулюють діяльність по забезпеченню інформаційної активності в мережі Інтернет та безпеки інформаційних технологій (тобто, інформаційної безпеки). Водночас, ІТ-право характеризують як мультидисциплінарну науку, як міжгалузевий інститут права.[3]

З цього приводу варто зазначити, що існування категорії «міжгалузевий інститут права», як такої, викликає сумніви, оскільки її видокремлення припускає існування аналогічної категорії більш високого порядку – ««комплексна галузь права». Однак з таких позицій для виділення «ІТ-права» немає достатніх підстав, бо останнє не має власного предмету, методу правового регулювання тощо.[4] Зокрема, відсутній єдиний предмет правового регулювання, оскільки, фактично, йдеться не про «ІТ-відносини», а про відносини, що пов'язані зі сферою інформаційних технологій або суміжними сферами. Згадані відносини можуть бути цивільними, адміністративними, фінансовими, корпоративними тощо. Таксамо відсутній специфічний метод правового регулювання відносин, пов'язаних з ІТ-сферою. Натомість, залежно від типу відносин, що регулюються і конкретних завдань можуть застосовуватися цивільно-правовий або адміністративно-правовий методи. Отже, швидше, йдеться не про «ІТ-право», а про «ІТ-законодавство», яке застосовується до відносин, що виникають при використанні інформаційно-комунікаційних технологій.[5]

Разом із тим, визнання існування «ІТ-законодавства» не означає визнання також і «ІТ-права», котре, навпаки, з позицій «позитивізму», як галузь права, не існує.

Втім, це не означає неможливості використання терміну «ІТ-право», так само, як не викликає сумнівів виправданість існування феномену «ІТ-права». Однак останнє має характеризуватися з позицій не «позитивізму», а «цивілізаційного» підходу, коли право розглядається як цивілізаційний феномен, котрий одночасно виступає як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості.

З таких позицій право розглядається як концепт (conceptus – «думка,

уявлення, поняття»), тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «право», супроводжують і характеризують його.

На такому підґрунті «ІТ-право» може бути визначене як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «ІТ-право», супроводжують і характеризують його.

Таким чином, з позицій нормативістського підходу «ІТ-право» не можна визнати ні галуззю, ні інститутом права (законодавства). Може йтися лише про штучно створену сукупність норм, що регулюють різноманітні відносини тим чи іншим чином поєднані зі створенням та використанням інформаційних технологій.

Однак такий стан речей не відповідає потребам та очікуванням сучасного інформаційного суспільства. Можна, навіть, вважати його ухилянням від відповіді на Виклик часу.

Вихід із ситуації, що склалася, вбачається у розгляді проблем у сфері, що нас цікавить, з позицій цивілізаційного та концептного підходів. На такому підґрунті концепт ІТ-права, котрий може бути досліджений за допомогою концептного підходу як сукупність відповідних правових концептів.

Фактично йдеться про створення та визнання парадигми, яка є альтернативою позиціям, котрі зараз набули певної популярності у вітчизняній юриспруденції, але не забезпеченні відповідним науково-теоретичним підґрунтям. Думається, що такий підхід дає можливість зняти проблеми методологічного характеру, котрі неминуче виникають при визначенні «ІТ-права» на основі традиційного «нормативістського» бачення поняття та сутності права.

Крім того, з таких позицій «ІТ-право» можна розглядати як навчальну дисципліну, предметом вивчення якої є власне «ІТ-право», як концепт, а також правові концепти, що виникають та існують у зв'язку зі створенням та використанням інформаційних технологій.

Література:

1. Ерік Шмідт Новий цифровий світ / Ерік Шмідт, Джаред Коен; [Пер. з англ.] – Львів: Літопис, 2015. – С.10 (368 с.)
2. Про майбутнє Інтернету [Електронний ресурс] / Джуліан Ассанж Режим доступу <http://interviews.com.ua/c/612-assange-internet/>
3. Бачинський – С. 3.
4. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонов. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 17-27.
5. Пестова К.В., Кравчук В.В. ІТ-законодавство: проблеми, пріоритети та напрями розвитку // ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Л.: НУ «Львівська політехніка», 2016. – С.126-127.